

Taloustieteen fundamentalismi, joulukuu 2009

Järjestelmän sisäisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta maailmantalous on poikunut päällekkäiset velka-, pankki- ja finanssikriisit sekä reaalityalouden laman. On toteutunut vihreä unelma, kun taloudellinen kasvu pysähtyi. Halvan ja löysän rahan ylituotanto on muuttunut kysyntävajeeksi, luottolamaksi, työttömyydeksi ja sosiaalisesti turvattomuudeksi.

Jyrki Katainenkin oli - kylläkin vasta vuoden verran jälkikäteen - havainnut, että lokakuussa 2008 "rahoitusjärjestelmän tuhoutuminen oli melkein hiuskarvan varassa" ja "päättön paniikki oli johtamassa karmeisiin seurauksiin" (1). Maan hallituksen, joka luuli laman kohtelevan Suomea "verrattain hellästi", ei pitänyt valtiovarainministerin mukaan hötkyillä kriisintorjunnassa, ja vuoden 2009 syksyllä kansantuote oli 9 % pienempi kuin edellisenä vuonna. Työvoiman tuhlauksen työttömyytenä pitää huolen siitä, että vanhalle tasolle ei päästä vuosiin.

Kun 1990-luvun alun lama oli kotimaista alkuperää ja sitä voitiin torjua kansallisin toimin, uusin lama on koko systeemin kriisi, josta ei elvytä omin voimin.

KAPITALismi otti yhdysvaltalaisen investointipankin Lehman Brothersin konkurssin seurauksena 15.9.2008 pohjakosketuksen - mutta ei ehkä ajanut karille. Julkinen valta pelasti systeemin; piti hän jo Karl Marx aikoinaan valtiota "vain toimikuntana, joka hoitaa koko porvariluokan yhteisiä asioita".

Systeemin kriisin loi rahavalta, jonka Timo Harakka määrittelee osuvasti niin, että se on "virtuaalinen suurvalta, joka sijaitsee kaikkialla eikä missään" (2). "Rahavalta loi tyhjäästä jäävuoren, johon laiva törmäsi". Osui, mutta ei uponnut.

Rahavalta on reaalkapitalismia, jossa tunnustetaan uskoa "taloustieteeseen". Usko on oopiumia kansalle. Sitä myyneet "taloustieteilijät" antavat itse itselleen synninpäästön laman ennakkovaroitusjärjestelmän pettämisestä: ei kukaan nähnyt, ei kukaan varoittanut. Se "ei kukaan" on kuitenkin moni. Lauma, jolla on laumasielu, sulki väärauskoiset lauman ulkopuolelle, ja siksi Margaret Thatcher oli oikeassa: Taloustiede on metodi. Tavoite on muuttaa sielun tila" (3).

Joutukaa sielut, on aikamme kallis.

Kansantalous ja liiketalous

Professori Jouko Ylä-Liedenpohja kutsuu ”oppijärjestelmän pelkistettyyn systematiikkaan” perustuvaa kansantaloustiedettä yleiseksi taloustieteeksi, joka antaa muita yhteiskuntatieteitä parempia vastauksia ongelmiin (4).

”Yleinen taloustiede” on kiveen hakattu kapitalismin teologia.

Kansantaloustieteilijät elävät pää pilvissä ja jalat tukevasti ilmassa. Liiketaloustieteilijöillä omasta puolestaan ovat jalat siinä maassa, josta kasvavat veronkierto, taseiden valohoito, kannustimet voitto-, osinko- ja bonuskiimaan (niin että 2/3 teollisuusmaiden kansalaisista pitää yritysjohtajia ylipalkattuina ja moraalittomina) (5) sekä yritysjohtaminen yksinomaan osakkeenomistajien näkökulmasta (Shareholders’ Value).

Jos kansantaloustiede on rikkauden teoria, liiketaloustiede on sen käytäntö.

Sekä teoria että käytäntö edistävät sellaista yhteiskuntamallia, jossa markkinoilla myydään houkuttelevissa paketeissa kaupallisen suostuttelukoneiston koko voimalla hyödykkeiden ohella haitakkeita, turhakkeita tai saastukkeita. Innovaatiot ovat sitä, että on ensin tuote, jolle sitten tuotetaan tarve. Ekonomia ei ole ekologiaa. ”Yleisestä taloustieteestä” ei ole apua osake- tai asuntomarkkinoiden kuplantorjuntaan tai lamanestoon finanssioituneessa (financialization) reaalityaloudessa.

Hyvä tiede heijastelee todellisuutta, mitä taloustiede ei George Sorosin mukaan tee (6). Hän näkee, että (varsinkin pääomamarkkinoiden) markkinahinnat vääristävät todellisuuden, mitä niiden pitäisi heijastella, ja markkinat vaikuttavat aktiivisesti niihin osoittimiin, joiden perusteella todellisuutta kuvataan.

Tänään ei ole tarjolla modernia vaihtoehtoa reaalikapitalismille, jonka toimitsijoiden Karl Marx näki elävän ”rikastumisen vimmastakaan ilman tuottamisen riesaa” (7).

Kupla on systeemin ominaisuus

On saatu kokemusperäistä näyttöä siitä, että julkisen vallan valvonnasta ja sääntelystä vapaa (uus)liberalistinen ja libertalistinen kapitalismi on kuplatalous ja että taloustieteillä ei ole finanssi- ja virtuaalikapitalismiin käypiä ennustemalleja. Laman pääsyyllisiin kuuluva Alan Greenspan sanoo, että kuplaa ei voi analysoida ennen kuin se on puhjennut, mutta ei myrkkyä pidä maistaa sen selvittämiseksi, onko se myrkyllistä.

Hyvinvointiyhteiskunta on vakautta, turvallisuutta ja ihmisten hyvää sosiaalista vointia. Kauko Sipposen sanoin ”markkinatalouden tulee palvella ihmistä eikä ihmisen markkinataloutta” (8).

Markkinafundamentalistit, joiden tavoite ei ole kansan hyvinvointi vaan ihmiskokeet talousteorioilla, näkevät laman positiivisessa valossa: systeemi puristaa siinä itse itsestään ulos mädän - joka on sen oma tuote. Mädästä ei voida syyttää valtioita, sääntelyä, väärää talouspolitiikkaa tai sosialismia. He tekevät sen itse. ”Wall Streetin viisaat pojat keksivät tuomiopäivän koneen, josta ei ole pakoreittiä markkinoiden kautta” (9).

Lama tarjoaa talousnobelisti Milton Friedmannin mukaan tilaisuuden ideologiseen vallankumoukseen: ”Vain kriisi, joko todellinen tai kuviteltu, johtaa todellisiin muutoksiin. Kriisin puhjetessa riippuu vallalla olevista aatteista, millaisiin toimiin ryhdytään. Minä katson, että meidän tehtävämme on juuri se, kehittää nykyiselle politiikalle vaihtoehtoja, pitää ne elossa ja tarjolla, kunnes poliittisesti mahdoton kääntyy poliittisesti väistämättömäksi (10).”

Friedmann näyttää lukeneen Lenininsä (ja Marxinsa, joka piti vallankumouksia ”historian vetureina”). Poliittinen vasemmisto ei näytä lukeneen, kun sillä ei ollut elävää vaihtoehtoa Friedmannin systeemin konkurssille.

Made in USA

Lama sikisi löysästä (virtuaali)rahasta ja halvasta (vivutus)velasta. Rahatalous rupesi elämään omaa, reaalityaloudesta riippumatonta elämää. Arvonlisäysprosessi muuttui käyttöarvojen tuotannosta vaihtoarvojen maksimoimiseksi. Finanssi-innovaatiot palvelivat rahan tekemistä rahasta niin vähällä pääomalla kuin mahdollista. Velkojen arvopaperistaminen moninkertaisti pankkien luotot ja välityspalkkiot (11).

Kriisisyylisiä ovat USA:n banksterit, poliitikot ja keskuspankki, ja lama syntyi näistä aineksista (12):

- Keskuspankki Federal Reserve loi matalilla koroilla ikuisen kasvun ilmapiirin ja kaikki talouden sektorit velkaantuivat lujassa uskossa finanssimarkkinavetoiseen kasvuun (minkä seurauksena USA:n kansantalouden velka, josta 85 % oli yksityissektorilla, nousi 350 prosenttiin BKT:stä muun maailman lainatessa 2/3 ylijäämistään ja reserveistään amerikkalaisille),

- poliitikot liberalisoivat markkinat, kumosivat 1930-luvun laman ja 11 000 pankkikonkurssin opetusten perusteella säädetyn Glass-Steagall-lain talletuspankkien toiminnan rajoista, lisäsivät investointipankkien mahdollisuutta velkavivutukseen ja vähensivät taloudellisia resursseja - hälytysmerkeistä piittaamattomalta - pankki- ja pörssivalvonnalta,

- velkojen arvopaperistaminen teki mahdolliseksi subprime- ja muiden roskaluttojen jälleenrahoittamisen läpinäkymättömillä finanssituotteilla, joiden hinta ei määräytynyt markkinoilla,

- virtuaalisella rahalla käytiin OTC-kauppaa kahdenvälisesti, piilossa julkiselta valvonnalta ja muilta markkinaosapuolilta, ja monet johdannaiset, mukaan lukien luottovakuutukset (CDS), olivat katteettomia,

- luottoluokitusyhtiöt tuottivat ja möivät pankkimyönteisiä virhearviointeja,

- (investointi)pankkien riskinhallintakyky ei vastannut niiden riskintuotantokykyä, minkä seurauksena monien pankkien taseissa "on the left there was nothing right and on the right there was nothing left",

- pankkien rinnalle kehittyi varjopankkijärjestelmä (hedge-rahastot, private equity, teollisuuskonsernien finanssiosastot, pankkien omat lumepankit SIV:t jne), jolla ei ollut sääntelyä, valvontaa ja vakavaraisuuspakkoa,
- rahatalouden ahneiden toimitsijoiden eli bankstereiden kannustimet suosivat suuria riskejä ja nopeita voittoja,
- julkinen valta salli veroparatiisien käytön verojen ja valvonnan kiertoon ja
- media oli hampaaton rahavallan rakkikoiria.

Kansainvälisen Valuuttarahaston (IMF) arvion mukaan maailman pankkijärjestelmässä joudutaan tuon kaiken seurauksena tekemään yli 4 biljoonan (4 000 000 000 000) dollarin alaskirjaukset. Ne ovat niin suuria, että markkinatalous (sana ei ole kapitalismin synonyymi!) tarvitsee systeemikriisin laskujen maksuun valtioiden väliintuloa ja veronmaksajien apua.

Elvytystä setelirahoituksella

Kun Lehman Brothersin konkurssista käynnistyi pörssitsunami, ei USA:ssa heti tiedetty, mitä tehdä.

Pian selvisi, että oli virhe se, mitä ei tehty: ei pelastettu suurpankkia kaatumiselta, vaikka pienet saavatkin vapaasti mennä nurin. Systeemiä alettiin pääomittaa veronmaksajien rahoin. Monissa maissa pankkeja kansallistettiin.

Valtion toimenpiteiden rahoittamiseksi - ilman veronkorotuksia - Federal Reserve sekä käytti setelirahoitusta (QE = quantitative easing) että alkoi vahvistaa pankkien reservejä ostamalla niiltä "myrkyttyneitä" finanssituotteita (qualitative easing). Sillä tavalla keskuspankki menetti riippumattomuutensa Obaman hallinnosta ja sen suurpankkivetoisesta - ja moraalikadon näkökulmasta kestäättömästä - politiikasta.

Köyhät maat ovat laman suuria häviäjiä. Niiden auttamiseksi Kansainvälinen Valuuttarahasto sai setelirahoitusoikeuden, kun sille annettiin G 20-kokouksessa päätetyllä tavalla mahdollisuus laskea liikkeelle virtuaalimiljardeja eli erityisnosto-oikeuksia (Special Drawing Rights, SDR).

On vaikea löytää tieteellisiä tutkimuksia siitä, kuinka suuren osan kierrossa olevasta rahasta ovat laskeneet liikkeelle keskuspankit ja kuinka paljon yksityiset pankit. Tutkittua tietoa tarvitaan lisää. Joka tapauksessa pankit luovat uutta rahaa lainaamalla talletusrahansa moneen kertaan, myöntämällä luottoja jättäen niiden katteeksi vain säädetyn vakavaraisuusreservin, luomalla ensin velan ja kattamalla sen jälkikäteen (13), jälleenrahoittamalla velkoja arvopaperistetuilla finanssituotteilla sekä innovoimalla johdannaisia ja muuta virtuaalirahaa tyhjästä. On arvioita, joiden mukaan jopa 97 % kierrossa olevasta rahasta on yksityispankkien liikkeelle laskemaa (14). Siitä näkökulmasta lama ei pääty ennen kuin pankkijärjestelmä tulee toimeen omillaan ja luo taas uutta rahaa kiertoon.

Lamantorjunnan ihmelääkkeeksi hallitukset löysivät elvytyksen. Alettiin korkoelvytys lähes nollaamalla keskuspankkikorot ja veroelvytys alentamalla (rikkaiden) veroja. Taloushistoriasta rehabilitoidun Keynesin opeista unohdettiin kuitenkin se osuus, että piti lisätä julkista kulutusta (jota muun muassa olisi ns. vihreä elvytys) ja - investointivajeen kyseessä ollen - sosialisoida investoinnit.

Elvytykselle ei ole standardimallia. Yhteistä eri maiden toimille on yhteistä se, että ne perustuvat velkaelvytykseen. Erilaista on ajoituksen kohtaanto; kulkeehan Euroopan suhdannekierto 1,5 vuotta USA:n jäljessä. Monissa Euroopan maissa on - toisin kuin USA:ssa - elvytysautomaatti: lakisääteinen sosiaaliturva.

Tilaisuus jää käyttämättä

Lama on poliittisesti otollista aikaa sellaisille rakenteellisille uudistuksille, joita tarvitaan tulevien kuplien estoon. Milton Friedmanin mukaan shokkiterapia on toteutettava 6-9 kuukauden kuluessa, muutoin palataan vanhaan (15). Uudistuksista on yritetty päättää G 20-kokouksissa, OECD:ssä ja EU:ssa, mutta muutosvastarinnan paineessa ainakin se aikaraja on umpeutunut.

On yritetty kiristää pankkien vakavaraisuusvaatimuksia. Ns. Baselin komiteassa on saavutettu tuloksia, mutta niiden kansalliseen toimeenpanoon on pitkä ajallinen matka.

Kirjanpitosäännösten standardointi on auki, vaikka tiedetään "mark to market"-periaatteen ongelmallisuus finanssituotteiden arvostamisessa. OECD:ssä on yritetty helpottaa tiedonsaantia veroparatiiseista, mutta huonolla menestyksellä. Luottoluokituksen uusia pelisääntöjä valmistellaan vain EU:ssa, joka on myös perustamassa erilaisia raateja ja virastoja koordinoimaan kansallista valvontaa. Hedge-rahastojen valvonnan lisääminen ei etene, ja on saatu aikaan vain tilapäisiä kieltoja osakkeiden lyhyeksi myynnille. Koko varjopankkijärjestelmä jatkaa entiseen malliin. USA:n kansalaisyhteiskunnan halveksimat banksterit saattavat röyhkeydellään naurunalaisiksi ne, jotka vaativat bonuksille kattoja ja rajoituksia.

Johdannaisia, jotka ovat Warren Buffetin mukaan talouden massatuhoaseita (mutta atomipommien sijasta rakenteet säilyttäviä neutronipommeja), oli vuonna 2009 laskettu liikkeelle viidenes enemmän kuin kriisivuotena 2008. Aseistariisunta niiden tuhovoiman vähentämiseksi keskittyy johdannaisten standardoimiseen ja OTC-kaupankäynnin siirtämiseen transparentteihin pörsseihin asianmukaisine clearing-menettelyineen. USA:n viisi suurta kaupankävijää (dealers), joiden osuus on 95 % johdannaissopimusten arvosta, ja varjopankkijärjestelmä lobbaavat ilmeisen menestyksellisesti nykyjärjestelmän puolesta; uhattuina ovat niiden välityspalkkiot ja miljardivoitot sekä hinnoitteluperusteiden salat.

Ensin deflaatio, sitten inflaatio

Systeemikriisin perimmäinen olemus on maailmanlaajuinen velkaongelma, jota pahentaa valtioiden lisävelan tarve. Kun yksityistä velkaa otetaan julkiseen maksuun, ei velkojen määrä vähene, vain maksajat vaihtuvat.

Samaan aikaan, kun varjopankkien vivutuksia puretaan ja arvopaperistettua velkaa vedetään pois kierrosta, reaalityaloudessa on pulaa uudesta velasta.

Kun poliitikot eivät pysty taivuttelemaan lamasyyttömiä äänestäjiä maksamaan muiden velkoja ja velkaelvytystä, velkoja lyhennetään ennen pitkää samalla menetelmällä kuin ennen on maksettu sotakulut, siis inflaatiolla, mutta tällä kerralla ilman suursotaa. Niissä oloissa ei onnistu mallittaa talouden suhdannekehitystä reaalityalouden "kovan" numerollisen datan perusteella ylenkatsoen "pehmeää" sosiaalis-poliittista informaatiota.

Robert Shiller näkee konventionaalisten ennustemallien ongelmaksi ”väärän talousteorian, joka kieltää meissä sen villieläimen vaiston (animal spirits), mikä ajaa meidät maniaan ja paniikkiin” (16). ”Vaikeudet ovat (käsitteellisesti) syvällä nykyisten mallien rakenteissa”, kirjoittaa Suomen Pankin tutkimuspäällikkö Jouko Vilmunen (17). Se, ettei makroteoriassa ole 70 vuoteen käsitteellistetty pääomamarkkinoiden inflaatiota, jota Vilmunen pitää vain ”arvostuskuplana”, on ideologinen kannanotto kuplatalouden puolesta. Tulkaa ulos haudasta, arkeologit!

Inflaatio tekee veloista selvää jälkeä toisin kuin yltäkylläisyyden ajan rahan pois veto kierrosta. Deflaatio ei ole talouden schumpeterilaista luovaa tuhoamista vaan kansantuotteen alasajoa ja hävitystä (deflatory destruction).

Lama tuottaa työttömyyttä ja palkanalennuksia, kysynnän vähenemistä ja julkisen vallan verotulojen laskua, sosiaaliturvan ja muiden julkisten menojen leikkauksia. Kun tyytymättömät kansalaiset rupeavat äänestämään ”väärin”, deflaatiota tarvitaan synnyttämään yleinen kriisitietoisuus. Se taas luo edellytykset sellaisen inflatorisen rahailluusion synnylle, joka tuottaa kurjan ja surkean olon jälkeen eteenpäinmenon tunteen. Silloin on - ja oli jo Adam Smithin aikaan - kaikilla kansanryhmillä hyvä ja hauska olla.

Kun taloustieteissä ei käsitteellisteta eikä analysoida pääomamarkkinoiden inflaatiota, on mahdollista, että reaalityalouden vielä ollessa lamassa finanssitalouteen painetaan jo uutta kuplaa. Sen - tai ainakin pörssikurssien nousun - tekee mahdolliseksi julkisen vallan setelirahoitus (QE). Kapitalismi on kuin ilmapallo, joka yhdestä kohdasta painettaessa kasvaa toisesta kohdasta?

Tiede vai uskonto

Jotta tieteellä, jonka vapaan tuotannon julkinen valta pääosin kustantaa, olisi käyttöarvoa, siltä pitää vaatia käypiä selityksiä ja ennusteita todellisiin tarpeisiin oikeaan aikaan.

Hyman Minskyn työn pohjalta Robert Barbera kiinnittää huomion siihen, miten rahan löysyys johtaa ajan mittaan velan laadun huononemiseen ja riskitietoisuuden liudentumiseen (18). Suhdannekierron riskipitoisuus ja kuplan synnyn edellytykset kasvavat, kun ”terve” velka muuttuu vähitellen riskirahoitukseksi ja ”myrkyttyy”. Sitä jatkuu niin kauan, kunnes tulee vastaan luoton loppu.

Todellisuus, joka on kaoottinen, ei ole mallitettavissa sillä markkinoiden kvasimetafysiikkaan perustuvalla matematiikalla, mitä tänään kutsutaan kansantaloustieteenksi. Mallittamalla systeemifriikit ennustajat hakevat tasapainoa, joka ei ole systeemin ominaisuus. Kuplatalous on, vaikka Suuren Laman tutkijana akateemiset kannuksensa hankkinut Fedin pääjohtaja Ben Bernanke ehti julistaa suhdannekierron ongelmien olevan taloustieteilijöille vain ”pikkuriesa”.

Itse itseään vahvistaneiden finanssitalouden ylilyöntien seurauksena pikkuriesasta kasvoi isoriesa, jonka arvioinnissa taloustiede menetti uskottavuutensa. Standarditieteessä ei oteta huomioon,

- että ceteris paribus-ehto ei toimi, kun ihmiset eivät käyttäydy rationaalisesti eivätkä maksimoi virtuaalista ”hyötyä”; onhan homo sapiens keynesiläisine villieläimen vaistoineen eri laji kuin homo economicus,

- että jatkuva taloudellinen kasvu on illuusio,

- että kapitalismin globaalia finanssoitumista (financialization) ei ole osattu mallittaa, minkä tunnustaa jopa Alan Greenspan (19),

- että ylituotannolle immuuni Sayn laki on käytössä oleva käypä tarjontateoria, vaikka tuotantokapasiteetin ja tuotannon välillä olisi ylittämätön tuotantokuilu (jonka suuruus vuonna 2009 oli 8 % maailman BKT:sta Goldman Sachs-pankin arvion mukaan),

- että markkinat eivät kykene itse korjaamaan omia ylilyöntejään Greenspanin ”järjettömän yltäkylläisyyden” ja Marxin ”yltäkylläisyyden pulan” oloissa,

- että rahataloudessa on syntynyt finanssituotteiden hinnannousuina pääomamarkkinoiden inflaatio, jota kansantaloustiede ei käsitteellistä, - että moraalikato on ongelma ja

- että markkinat eivät tuota vakaata kehitystä ilman valtiovallan sääntelyä ja sen muodostamaa aallonmurtajaa ja turvasatamaa.

Vastineeksi valtion varallaolosta talousnobelisti Paul Krugman vaatii, että ”kaikkia sellaisia toimintoja, jotka joudutaan rahoitusmarkkinoiden kriisitilanteessa pelastamaan niiden elintärkeän roolin vuoksi, pitää voida valvoa myös silloin kun mitään kriisiä ei olekaan” (20).

Tapaus Puttonen

Liiketaloustieteen lapsinero, Kauppakorkeakoulun professori Vesa Puttonen on kirjoittanut pamfletissa ”Finanssikriisi” auki oman sielunmaisemansa (21). Hän sanoo itseään ”hallitusammattilaiseksi”, ja siinä ominaisuudessa hän ei ole tiedemies vaan sidosryhmien edusmies ja edunsaaja. Hänen mielipiteitään ei voine yleistää kuvaamaan liiketaloustieteellisen ajattelun koko kirjoa, mutta eipä ole kukaan kollega häntä haastanutkaan, paitsi Heikki Niskakangas vähän, osinkojen nollaverotuksesta.

Jos on ymmärtäminen Puttosta hänen kirjansa perusteella, taloustieteilijöillä ei tarvitse olla töissään eettistä perustaa (”tutkijoille ei ole säilytetty eettistä vastuuta”). Koska ”kansalainen eli yksilö on paljolti tietämätön ja taipuvainen ahneuteen, itsekkyyteen ja laiskuuteen”, hän on tieteen häirikkö. Kun vain rationaalisen käyttäytymisen teoria on Puttoselle yhteensopiva markkinoiden kanssa, jopa Alan Greenspan pitää ihmisten ja yritysten käyttäytymistä epärationaalisenä euforian ja pelon oloissa (22). Valtio on tehoton, verottaa ja aiheuttaa turhaa harmia markkinoiden toiminnalle. Taloudessa on yksi tavoite ylitse muiden: pörssikurssien nousu. Yhteisillä varoilla operoivien työeläkeyhtiöiden vakavaraisuuspakosta, jolla pyritään turvaamaan niiden isännättömien rahastojen varat liiallisilta sijoitusriskeiltä, on pörssikurssien (nousun) näkökulmasta pelkkää haittaa. Lamatilanteessa työläisten palkkoja pitää alentaa mutta johdon kannustimia lisätä; maksetaanhan johtajille kiinteä kuukausipalkka vain ajan kulumisen perusteella. Siinä asiassa Puttonen saa tukea kollegaltaan Seppo Ikäheimolta: johdon palkkojen ”tulee olla liian korkeita” (23).

Iltaapäivälehden mukaan Puttosen liiketaloustieteellinen ratkaisu Finnairin lakkoon oli se, että ”lentäjät pitää vetää kunnolla kölin alta” ja että ”kaikki lentäjät pitäisi erottaa ja heidän tilalleen tulisi palkata uudet lentäjät ulkomailta” (24).

Liiketaloustieteen luulisi tarjoavan yhteiskunnalle hienovaraisempaa psykologiaa kuin telaketjukapitalismia. Sosiologian opetus kauppatieteilijöille voisi olla ihmisistä välittämisen ja yhteisöllisyyden ekonomiaa tieteen puskutraktorien ajajien koulutuksen.

Jos Puttosen hahmottama liiketaloustieteen teoria ei toimi, hän näyttää olevan niitä, joille vika on silloin käytännössä eikä teoriassa.

Moraalikato (moral hazard)

Valtiovalta on eri maissa toiminut tavalla, jonka talousnobelisti Joseph E Stiglitz vetää yhteen niin että on privatisoitu voitot ja sosialisoitu tappiot (25).

Valtiot ovat pelastaneet kapitalismin romahdukselta, jonka markkinavoimat olivat pohjustaneet. Siinä yhteydessä edunsaajia ei ole valittu neutraalein perustein, vaan voittajia ovat olleet suuret, ahneet ja röyhkeät, kun taas ja häviäjiä ovat olleet pienet, kiltit ja kuuliaiset. Sitä kautta on syntynyt varallisuuden ja tulojen jättiläismäinen uusjako, joka tuottaa maailmantalouteen modernin ajan mittavimman moraalikadon (moral hazard). Se ilmenee voittajien ja häviäjien kilpailutilanteessa.

Monet USA:n suurpankeista, jotka arvopaperistamalla, johdannaiskeinottelulla ja velkavivutuksella tuottivat systeemikriisin, ovat valtiovallan pääomittamia ja suoraan rahoittamia (qualitative easing), saavat rajattomasti käyttönsä julkista rahaa (quantative easing) ja voivat ottaa - ja ottavatkin - muita isompia riskejä valtioiden takuulla; niitähän ei päästetä konkurssiin, koska se aiheuttaisi kapitalismin romahduksen uhan. EU:n komissio sakottaa eurooppalaispankkeja näistä kilpailun rajoituksista, mutta USA ei. Kyseessä on kuitenkin moraalikato Atlantin molemmin puolin.

Valtiot pelastivat myös osakkeenomistajat, joiden osakkeiden arvoa ei nollattu konkursssein. Sillä tavalla on sosialisoitu riski, joka kuuluu kapitalismin ja taloustieteiden perusteisiin. Sosiaalisen yhteenkuuluvuuden sisäpiirit ovat sukkuloineet julkisen ja yksityisen sektorin välillä jakaen pelastusrenkaita epätasapuolisesti. Ensin Bushin luottobanksteri (Henry Paulson) ja sitten Obaman valitsevat pesän uskotut miehet (Timothy Geithner, Lawrence Summers, Robert Rubin) ovat olleet Wall Streetin palkan- tai palkkionnauttijoita (26), (27), (28).

Voittajiin kuuluivat myös ne toiset ja kolmannet osapuolet, jotka olivat ostaneet potentiaalisten konkurssipankkien liikkeelle laskemia finanssituotteita ja joiden saatavat pelastettiin. Erityisen kritiikin kohteena pankkituen jaossa on ollut valtiovarainministeri Timothy Geithner, joka oli entisessä virassa yksityispankkien omistaman keskuspankin New Yorkin Federal Reserven johtaja ja pankkivalvonnan liberalisoimisen takuuhenkilöitä (29).

Koko kansainvälisen yhteisön moraalikatoa edustaa USA:n dollarin asema suhteessa muihin valuuttoihin: maa voi maksaa ulkomaiset velkansa omalla setelirahoituksella omassa valuutassa. Sitä poliittista moraalikatoa Henry Kissinger valaisee niin että ”se, joka hallitsee rahaa, hallitsee maailmaa” (30).

Vapaan maan vapaa tiede?

On ilmeistä, että Ylä-Liedenpohjan markkinoimasta ”yleisestä taloustieteestä” ei ole apua seuraavan kuplan torjunnassa. Kupla syntyy, kun se on syntyäkseen ja olosuhteet ovat otolliset sen syntyä. Taloustiede ei kykene nykyolettamuksillaan ja käsitteillään mallintamaan sen syntyä tai puhkeamista.

Seuraavan kuplan ainekset syntynevät - kapitalismin vihertymisen myötä - luonnonvaroista, sähköstä ja muusta energiasta sekä päästöoikeuksista ja muista hallinnollisista mutta markkinaehtoisista liiketoimista, joita tehdään joko pörsseissä tai tiskin alta OTC-kauppoina. Pankkien hyvät tulokset vuodelta 2009 ovat jo peräisin - suuririskisten finanssituotteiden ohella - kaupankäynnistä luonnon antimilla (commodities).

Onko taloustiede Suomessa vapaa kyseenalaistamaan reaalikapitalismin?

Yliopistolain mukaan vähintään 40 prosenttia yliopistojen hallituksen jäsenistä tulee olla muita kuin tiedeyhteisön omia edustajia. ”Heidän tulee edustaa monipuolisesti yhteiskuntaelämän ja yliopiston toimialaan kuuluvien tieteiden tai taiteiden asiantuntemusta.” Aalto-yliopiston hallituksessa on kolme elinkeinoelämän toimihenkilöä (seitsemästä) edustamassa kapitalismin mutterinpyörittäjiä. Jos opetuksen maksaakin valtiolta, tutkimustoiminta on riippuvainen sponsorirahasta. Siltä osin huippuyliopistomme rahoitusriippuvuuksineen ei ole vapaa

tiedeyhteisö.

Laman opetus on, että on puristettava ideologinen mätä ulos taloustieteistä ja vedettävä väärät profeetat kölin alta.

Viitteet:

- 1) Helsingin Sanomat 9.9.2009
- 2) Timo Harakka: Luoton loppu, WSOY, 2009
- 3) Robert Kuttner, The International Herald Tribune 13.3.2009
- 4) Jouko Ylä-Liedenpohja: Mätäkuun markkinat, Liljet 2009
- 5) The Financial Times, 14.4.2009
- 6) George Soros, The New Paradigm for Financial Markets, PublicAffairs, 2009

- 7) Nykyinen kriisi ja Marx, toim. Yrjö Hakanen, TA-tieto, 2009
- 8) Kauko Sipponen, Kanava 11/2008
- 9) Gideon Rachman, The Financial Times, 28.4.2009
- 10) Naomi Klein: Tuhokapitalismin nousu, WSOY, 2009
- 11) Khrishna Guha, The Financial Times 10.3.2009
- 12) Esko Seppänen: Hullun rahan tauti, Tammi, 2009
- 13) Richard Murphy, www.maailmantalous.net
- 14) Steve Keen, www.debtdeflation.com/blogs/2009/01/31/therovingcavaliersofcredit
- 15) Naomi Klein: Tuhokapitalismin nousu, WSOY, 2009
- 16) Robert Shiller, The Financial Times, 9.3.2009
- 17) Jouko Vilhunen, Kansantaloudellinen aikakauskirja 4/2009
- 18) Robert Barbera: The Cost of Capitalism, McGraw-Hill, 2009

19) Alan Greenspan, The Financial Times 17.3.2009

20) Paul Krugman: Lama, HS kirjat, 2009

21) Vesa Puttonen: Finanssikriisi, Talentum, 2009

22) Alan Greenspan, The Financial Times, 17.3.2009

23) Seppo Ikäheimo, Kansantaloudellinen aikakauskirja 4/2009

24) Ilta-Sanomat 16.11.2009

25) Joseph E. Stiglitz, International Herald Tribune

26) Esko Juntunen: Maailma talouskriisin jälkeen, Nordbooks, 2009

27) The International Herald Tribune 26.4.2009

28) The Wall Street Journal 9.11.2008

29) The International Herald Tribune, 28.4.2009

30) Finanssikapitalismi, toim. Otto Bruun ja Teppo Eskelinen, Like, 2009

